

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 46 (1932)

Artikel: Glüsch e sumbriva i'l Trastüt da la Lia dals Pövels : referat salvo als 20 december 1931 a Zuoz in occasiun da la festa centrela da l'Uniun dals Grischs
Autor: Velleman, A.
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-202970>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 29.09.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Glüsch e sumbriva i' l Trastüt da la Lia dals Pövels.

Referat salvo als 20 december 1931 a Zuoz,
in occasiun da la Festa centrela da l'Uniun dals Grischs,
da Dr. A. Velleman (Ginevra).

Il titel, suot il quèl mieu referat dad hoz ais sto annunz-
cho, Als demuossa cha nun he l'intenziun da rimbomber
simplamaing üna concepziun uffizchela sur da la Lia dals
Pövels (L. P.). Eau am flissagiariò bainschi adüna dad esser
objectiv suot mincha püt da vista, ma nun incleg però suot
objectivited ch'ün nun possa fer üngüna critica. Al cun-
trari: I' l istess möd am propuon eau da relever alchüns
puonchs chi am peran dad esser traunter ils avantags prin-
zipels i' l Trastüt da la L. P., scu alchüns oters, in ils quèls
eau arcugnuosch flaivlezzas ed erruors. Eau vögl dimena
attender particulermaing sün *glüsch e sumbriva*.

1.

Scu cha que Als ais cuntschaint, il Trastüt da la L. P. rap-
preschainta la prüma part da quels tschinch pachs u trattos
da pêsch chi mettettan fin a la guerra mundiela. Scu cun-
tractants apparechan d' üna vart las Pussaunzas uschedittas
alliedas ed associedas, v. d. ils Stedis vandscheders, fur-
mand ün bloc serro, intaunt cha da l'otra vart las Pussaun-
zas uschedittas centrelas, dimena ils battieus, apparechan
isolos. Perque do que tschinch pachs. La Germania ho
suottascrij a Versailles, l' Austria a Saint Germain, l' Un-
giaria al Trianon, la Bulgaria a Neuilly e la Turchia a
Sèvres. Ils prüms quatter pachs gnittan ratifichos. Quel da
Sèvres alincunter na: el gnit a la fin substituieu tres il tratto
da Lausanne, cunclüt l' an 1923, il quèl però nun cuntegna il

Trastüt da la L. P. Effectivmaing nun ais la Tüchia fin al di d' hoz commember da la L. P.

Que dvantet cha l' prüm gnit ratificho il tratto da Versailles, siand cha l' instrumaint tudasch da ratificaziun gnit surdo a Paris als 10 Schner 1920. Quist di po dimena gnir resguardo scu di da naschentscha da la L. P., cun el ais eir entro in vigur sieu Trastüt.

2.

La mera da la L. P. manzunedada i' l' preambel ais da garantir la pêsch e la sgürezza e da promover la cooperaziun traunter ils pövels. E quista mera dess gnir realiseda culs mezs seguaints:

1. L' ubliaschun, in tschertas circumstanzas, da nu recuorrer a la guerra.
2. L' observaziun da relaziuns aviertas, güstas ed undraivlas traunter ils pövels.
3. Strict adempimaint da tuot las reglas dal dret internaziunel, il quël d' uoss' invia stu gnir arcuntschieu da tuot ils Stedis scu norma impegnativa per lur cundütta traunter pêr.
4. Cuschinzchusa execuziun da tuot las prescripziuns cuntgnidas in trattos cha pövels organisos haun stipulo traunter dad els.

Chi chi examinescha ün po pü dastrusch quists mezs nu mancharò da chattar dalum tschertas flavlezzas, da las quelas impustüt üna do in ögl, que ais cha la guerra ais scumandeda be in *tschertas* circumstanzas e na in *tuottas*¹.

¹ Il „Protocol da Ginevra“ dal 1924 constituescha il prüm attentamaint dad implir our quaista conturbanta lacuna: invaun, perchè, nun siand el sto ratificho dad ün nummer suffizchaint da Stedis, nun entret el mê in vigur. In sieu pè gnit adopto, in 1928, l' usche-numno Pact da Paris (u Pact Briand-Kellogg), il quël as cuntainta cun simplamaing cundanner la guerra scu instrumaint da politica internaziunela. Ils evenimaints success in Mandschuria ed utrò (Korfu, Vilno, Nicaragua etc.) muossan però, ch' ün so definir la guerra da tēla maniera, cha' d „occupaziuns“, „intervenziuns“, „execuziuns“

Eir il fat cha l'ubliaschun dad observer trattos da character internaziunel ais explicitamaing limiteda sün quels cunclüts cun pövels *organisos* ais propri sculluzant. Que am pera, e que pariuro sgür ad Els tuots uscheja, cha 'l Stedi chi ho do sieu pled ad ün raig mor u al cho d'üna schlatta indiauna, saja que a buocha u per scrit, as stuess sentir ublio da mantegner que pled listessamaing scu sch'el l'avess do ad üna pussaunza granda chi and po sfurzer l'execuziun cun repressalias u cun channuns ².

Organs da la Lia dals Pövels.

3.

Ils organs ils pü impurtants da la L. P. sun l' *Assemblea* e 'l *Cussagl*. Aint illa prüma sun rapreschantos *tuot* ils commembers (actuelmaing 55), minchün tuot il pü tres trais delegios, intaunt cha aint il Cussagl sun rapreschantos be

etc. nu vegnan resguardedas scu acts bellicus, da sort cha ne'ls artichels 12, 15 e 16 dal Trastüt da la L. P. ne'l Pact da Paris nun aintran alura in operaziun. Sumgiaunts artificis d'interpretaziun scunquassan natürelmaing a fuonz la fe da quels chi füssan uschigliö purtos da's fider in que cha'ls texts citos, suainter il sen ordinari dals plds, peran da manager. Dal rest, sch'ün cuschidrescha cha, melgrô da tuot, ils budgets da guerra d'hozindi (sajan la püpart eir numnos budgets da defaisa) demuossan ün import annuel de 21 milliardas da francs or, que chi ais intuorn il dobel da quel d'aunz la guerra, schi's chapescha quaut poch cha l'ideja d'üna pêsch eterna, da la quêla s'in-sömget il filosof Immanuel Kant, ho fat progress.

² In 1923 cumparit a Ginevra Deskaheh, il cho d'üna schlatta indiauna in Canada e rapreschantant da las „Ses Naziuns“ (Mahawk, Onondaga, Oneida, Cayuga, Seneca, Tuscarora). El exhibit ün pach conclüt als 25 october 1784 traunter las „Ses Naziuns“ e Sia Excellenza Sar Frederick Haldimand, Chapitauni General Britannic e guverneder-in-cho da Quebec e territoris attach, scu rapreschantant dal raig Georg III. da Granda Bretagna. Suainter que pach, tschertas cuntredgias situedas traunter ils Lejs Ontario, Huron ed Erie eiran stedas concessas als Indiauns da las Ses Naziuns, a fin cha els e lur posteriurs and possan giodair in eterno (“which they and their posterity are to enjoy for ever”). Deskaheh stimet cha que pach avaiava sto violo dal guviern da Canada, successur da dret dal raig Georg III., e vulet as plaundscher a la L. P.; el nu reuschit però a penetrer pü inavannt cu illas antichambras dal Secretariat. Stiman ils giurisconsults da la L. P., cha las „Ses Naziuns“ nu sajan ün „Pövel organiso“ e cha per que motiv ün tratto cunclüt cun ellas nun hegia valor?

14 Stedis, minchün cun ün sulet delegio. Tschinch Stedis grands, l'Imperi Britannic, la Frauntscha, l'Italia, il Giapun e la Germania haun aint il Cussagl üna rapreschentaunza permanenta, intaunt cha 'ls commembers restants (na permanents) vegnan elets da l'Assemblea, e que in tël möd cha trais Stedis as s-chartan minch'an per almain trais ans e vegnan substituieus tres trais oters.

Areguard las competencias da l'Assemblea e dal Cussagl statuescha l'artichel 3 per la prüma e l'artichel 4 per il seguond, cha l'üna e l'oter paun tratter in lur sessions quêlasaja matiergia chi crouda i'l ram da la L.P. u chi tuocha la pêsch mundiela. A prüma vista las competencias peran dimena identicas. Ün examen pü profuond dal Trastüt da la L.P. demuossa però cha in realted l'influenza dal Cussagl ais bain pü cuschidraivla, siand cha numbrus affers sun reservos exclusivmaing ad el.

In tuots cas inua cha 'l Trastüt da la Lia dals Pövels nu prevezza explicitamaing ün oter möd, las resoluziuns da l'Assemblea e dal Cussagl stöglian gnir pigliedas cun unanimited (mincha Stedi possedand üna vusch suletta). Quista disposiziun garantescha la suvraunited dals singuls Stedis commembers e protegia minchün cunter l'ubliaschun da's stuair suottametter cunter sia persvasiun (u cunter sieu interess, que chi nun ais l'istess) ad üna magiuraunza, eir scha quista magiuraunza füss cumposta da tuot las otras vuschs cunter be si'egna. Be n' il cas d'agüstamaint d'ün conflict chi pudess cundür ad üna ruottüra u chi ho già cundüt ad üna tela, la vusch dals partieus interessos nu quinta (art. 15, par. 6, 7, 10). Que s'inclegia cha l'unanimited prescritta nu fo da bsögn per simplas questions da procedura u per tschertas elecziuns (art. 5, par. 2).

4.

In alchüns cas, inua cha la decisiun dependa da la volunted concordanta d'amenduos organs, l'unanimited nun ais prescritta per l'Assemblea, bainschi però per il Cussagl. Mincha singul commember dal Cussagl ho dimena in tels cas il pudair na be da render impossibla tuotta decisiun dal

Cussagl stess cun sieu na, dimpersè eir d'annuller quellas da l'Assemblea. Cun oters plets: Mincha singul commember dal Cussagl ho co il dret d'opponer sieu *veto* a tuotta decisiun dal Cussagl e da l'Assemblea. Ch'Els am laschan manzuner spezhelmaing alchüns da quists cas.

a) L'admissiun d'ün nouv commember dumanda l'approvament da duos terzs da l'Assemblea. Aint il art. 1, chi cuntogna las cundiziuns d'admissiun da novs commembers nun ais questiun dal Cussagl. Percunter al reserva l'art. 9 expressamaing il dret da statuir ils limits e reglamaints als quêls stöglan gnir suottamissas las forzas terrestras, maritimas ed aeronauticas dal Stedi chi dumanda da gnir pigliö sü. Supponin dimena ch'ün commember dal Cussagl hegia l'intenziun dad impedir l'entredgia d'ün nouv commember illa L.P. Per realiser tel propöst, staun duos mezs a sia disposiziun, l'ün fich cumplichô, l'oter bainischem simpel. Il mez cumplichô consista in guadagner a sieu püt da vista üna vusch da pü cu ün terz da tuots ils Stedis rapreschantos i'la Lia: alura po'l fer quint cha la nouva candidatura gnaregia sbütteda da l'Assemblea, siand cha la magiuraunza acceptanta sto esser da duos terzs. Il mez pü simpel al vain spüert aint i'l ravuogl dal Cussagl: El bsögna be arfüser sieu consentimaint a las cundiziuns propostas dals oters commembers in que chi riguarda la controlla da las forzas da defaisa dal Stedi in dumanda, u eir propuoner svesch üna metoda da controlla, a la quela ils oters commembers nun paun aderir. Furtünedamaing ais però in quist cas la realted pü favuraivla cu'l pled scrit: Mincha nouv commember ais gnieu pigliö sü fin hoz cun unanimited, schabain cha l'admissiun da la Germania ais steda differida da 6 mais pervia da l'opposiziun d'ün singul commember dal Cussagl (Brasil), opposiziun chi però eira baseda sün ün tuot oter argumaint da resistenza. Quista resistenza chi avaiva rapport ad üna situaziun exepziunela d'inalura ans maina ad examiner il seguond cas:

b) Scu già manzuno ais il Cussagl cumpost da commembers permanents e na permanents. Suainter l'art. 4, par. 1 dal Trastüt da la L.P. stuvaivan prümariamang tschinch

Pussaunzas grandas (ils Stedis Unieus da l'America dal Nord, l'Imperi Britannic, la Frauntscha, l'Italia e'l Giappone) avair üna rapreschantaunza permanenta, e fin cura cha l'Assemblea pudess eleger ils quatter commembers na permanents, stuaivan la Belgica, il Brasil, la Grecia e la Spagna perintaunt occuper quels posts. La prüma Assemblea d'utuon dal 1920 cufermet l'elecziun da quists quatter commembers. Uossa però il pach da Versailles nu gnit ratifichò dals Stedis Unieus, pervia da l'opposiziun dal Senat. In conseguenza arumagnet üna tschanteda permanenta aint i'l Cussagl provisoriamaing vacanta, uscheja cha düraunt ils prüms ans la totalited dals commembers s'ammuntaiva be sün och impè da sün nouv. L'an 1926, set ans zieva la suottascripziun dal tratto da Versailles, paraivan ils spierts suffizhaintamaing calmos per lascher entrer eir la Germania aint illa L.P. Ün vaiva fingio a Locarno discuss sia admissiun, ed ils homens da Stedi allo radunos l'avaivan imprumiss üna tschanteda permanenta aint il Cussagl. Effectivmaing statuescha l'art. 4, par. 2, cha 'l Cussagl, cul consentimaint d'üna simpla magiuraunza da l'Assemblea, ho la pussaunza d'augmenter taunt il nummer da sieus commembers permanents cu quel da sieus commembers na permanents. Que ais dimena il seguond cas, inua ch'üna decisiun dependa d'üna resoluziun concordanta traunter Cussagl ed Assemblea; danövmaing il Cussagl stu decider cun unanimited (da sort cha mincha singul commember posseda darchò ün dret da veto), percunter basta per l'Assemblea la simpla magiuraunza. Uossa l'augmaint dal nummer dals commembers permanents dal Cussagl, siand sto purto sül tapet in occasiun da l'entredgia da la Germania, schi's svagliet l'appetit sün üna tschanteda permanenta eir tar alchüns oters Stedis. Que füt p. ex. il cas tal Brasil, talla Pologna e talla Spagna. Suainter l'opiniun predominanta d'inalura nu füt que però pussibel da satisfacer a tels giävüschs, que chi provochet ün viv disgust traunter ils Stedis interessos. Melsinavaunt avet il Brasil aunch'ün oter motiv dad esser melcuntaint. Ils commembers na europeaus dal Cussagl nu füttan nempe rapreschantos a Locarno (dal rest

taunt poch cu la Spagna e Grecia, eir ellas inalura commembers). Ils guvierns rapreschantos a Locarno nu füssan dimena stos autorisos dad imprumetter a la Germania üna tschanteda permanenta aint il Cussagl; eir i'l cas cha 'l Cussagl füss sto raduno in totel avess quista imprumischiun auncha necessito üna cuferma tres la magiuraunza da l'Assemblea. Il Brasil as sentiva in quista maniera doblamaing preterito tres l'imprumischiun fatta a Locarno: scu commember dal Cussagl e scu commember da l'Assemblea. Il pü grand Stedi da l'America dal Süd and füt profuondamaing sparmalo. In occasiun da l'Assemblea extraordinaria chi avet lö in marz dal 1926 protestet sieu rapreschantant cun plets amars cunter l'imprumischiun anticunstituziunela, cunter il surpassamaint da competenzas tres il conclave da Locarno. Il Brasil nun vulet arcugnuoscher la validited da quista imprumischiun, e sia opposiziun scu commember dal Cussegl bastet per annuler l'arandschamaint cunvgnieu. Las Pussaunzas da Locarno as chatettan alura natürelmaing in grand imbarraz, e cun ellas tuot la L. P. Ün tmaiva, e que cun radschun, cha la Germania as sentiss uffaisa sch' ün l' offriss l' admissiun a la Lia sainza la conceder a l' istess temp üna tschanteda permanenta aint il Cussagl. Suot quistas peniblas cundiziuns as stuvet dimena proroger l' admissiun da la Germania a la radunanza ordinaria dal september da l' istess an. Ün speraiva fin alura da survaindscher la resistenza dal Brasil. Ma alincunter de claret quist ultim cun muscha trida sia sortida our da la L. P., e l' admissiun da la Germania as realiset alura sainz' otras difficulteds e cun unanimited als 6 september 1926.

Las experiencias fattas düraunt l'Assemblea extraordinaria dal mais marz avaivan però svaglio tar la püpart dals commembers il giavüscher cha gniss piglio imsüras afin d'eviter üna repetiziun da tels evenimaints. In conseguenza gnit decis da numner üna cumischiun speciela chi füt incumbenzada da stüdger l'intera questiun dals commembers na permanents e da suottametter propostas a l'Assemblea. Las conclusiuns da quista cumischiun, presidieda dal cussglier federel G. M o t t a , gnittan acceptedas da la settevla Assem-

blea ordinaria a la sessiun dals 15 september 1926. Ellas stabilittan ils prinzipls uossa valabels ils quêls sun ils seguaints: Dals nouv commembers na permanentes dal Cussagl vegnan minch' an tschernieus trais da l' Assemblea ordinaria. Commembers chi sortan sun exclus per trais ans d' üna reelecziun, upöja cha l' Assemblea ils declera reelegibels cun üna magiuraunza da duos terzs. La totalited dals commembers reeletts in quist möd nun po però mê surpasser trais; cun oters plets, a la spiraziun da la düreda d' uffizi, ses plazzas stöglian adüna esser reservedas ad occupaziun nouva tres commembers nouvs. Melgro da que chi preceda as reserva l' Assemblea la competenzaa da proceder cur chi saja cun üna magiuraunza da duos terzs ad üna nouva elecziun da la totalited dals commembers na permanentes dal Cussagl. Quista disposiziun stu in cas da bsögn asgürer a l' Assemblea la pussibilted da schluntaner dal Cussagl ün commember na permanent chi seguond il parair d' üna magiuraunza da duos terzs abüsa sieu dret da veto. (Quista pussibilted nun exista alincunter cur chi's tratta d' ün commember permanent.) Co avains dimena ün cas, inua cha, in divergenza da la regla generela d' unanimited, l' Assemblea dispuona in oter möd, e quista vouta in cumpletta independenza dal Cussagl.

5.

c) Ün oter cas as preschainta tar l' agüstamaint da conflicts internaziunels. Tels conflicts stöglian gnir avaunt la Cuort permanenta da Güstia Internaziunela, avaunt ün tribunel arbitrel u avaunt il Cussagl. Pü tard turnaregia ed expuoner alchünas lacunas cha quist sistem d' agüstamaint preschainta. Que chi ans interessa co ais il seguaint: Cur ch' ün conflict ais sto suottamiss al Cussagl, po el gnir rinviu da quel a l' Assemblea. Ün tel rinviamaint po eir avoir lö sün dumanda d' ün dals partieus, üna têla dumanda stu però gnir preschanteda infra 14 dis zieva appello al Cussagl (art. 15, par. 9). Cur ch' ün conflict vain in quist möd avaunt l' Assemblea, alura sia resoluziun (in divergenza da que chi ais prescrit pel Cussagl) nun bsögna gnir piglieda cun unanimited, bastand in que cas üna magiuraunza apro-

ximativa da duos terzs. Quista magiuraunza stu imperò cuntgnair tuot las vuschs dal Cussagl, v. d. cha mincha singul cussglier (arsalvo ils litigiants, ils quêls nun piglian part a la votaziun) ho il dret dad opuner sieu veto a la decisiun da l'Assemblea. Darchò as fo co sentir fermamaing la preponderanza dal Cussagl, e que ais inclegiantaivel ch'ün uschè grand nummer da Stedis giavüscha da's cüngüster üna tschanteda in quist organ e scha pussibel da la conserver per mez d'üna declaraunza da reelegibilted (fortune: damaing nun appertegna la Svizzerà tar quists Stedis).

Avaunt ün mumaint d'heja dit cha per l'agüstamaint d'ün conflict l'Assemblea decida cun üna magiuraunza *approximativa da duos terzs*. Probabelmaing as haun Els do da buonder d'ün term uscheja vag. In realted prescriva l'art. 15, par. 10, cha in quist cas la magiuraunza da l'Assemblea stu esser cumposta: 1. da tuot ils commembers chi possedan üna tschanteda permanenta u na permanenta aint il Cussagl, 2. da la simpla magiuraunza dals oters, v. d. da quels na rapreschantos aint il Cussagl, siand però in l'üna e l'otra categoria ils litigiants exclus da la votaziun. Faina dimena our il quint per savair in che maniera cha las vuschs as scumpartan in cas concrets: Siand cha la L. P. ais actuelmaing cumposta da 55 Stedis, dals quêls 14 sun rapreschantos aint il Cussagl e 41 na, schi per l'agüstamaint d'ün conflict internaziunel l'Assemblea po piglier üna decisiun variabela cun üna magiuraunza chi as compuona da $14 + 21 = 35$, dimena effectivmaing circa duos terzs, già cha duos terzs exacts vuessan 37. In quaista calculaziun nun ais però tgnieu quint da l'exclusiun dals litigiants. Supponin dimena cha l'ün da quaists saja rapreschanto i'l Cussagl e l'oter na, alura as cumpuonarò la magiuraunza da $13 + 21 = 34$ (siand in tel'ocasiun il nummer dals votants 53). Scha'd amenduos sun commembers dal Cussagl, schi avarons $12 + 21 = 33$ (darchò 53 votants). Scha ne l'ün ne l'oter nun appartegnan al Cussagl, schi sarò la magiuraunza da $14 + 20 = 34$ (53 votants). Quaistas ziffras subiron però ulteriuras müdedas, scha'l nummer dals litigiants ultrapassa duos. Quêlas chi sajan têlas müdedas, que pudarò minchün,

in basa da las disposiziuns surindichedas, leivamaing cumbiner e quinter oura sves, da maniera cha nun he da bsögn da 'm tgnair sü pü lönch a quist tema.

6.

d - e) Finelmaing avainsa illas disposiziuns chi regardan l'elecziun dal Secretari generel (art. 6, par. 2) ed in quellas prescrittas per amendamaints da la Constituziun (art. 26) auncha duos exaimpels inua ch'üna decisiun concordanta dal Cussagl e da l'Assemblea stu avair lö, e darchò il Cussagl stu decider unanimamaing, intaunt cha per l'Assemblea üna simpla magiuraunza basta. Mincha singul commember da la L. P. ho imperò il dret da regetter (na ratificher) üna müdeda da la Constituziun accepteda da la magiuraunza prescritta. In que cas glivra 'l automaticamaing dad esser commember da L. P. dal mumaint da l'entrer in vigur dal amendamaint, v. d. sainza la disditta da duos ans uschigliö prescritta.

7.

Prerogativas dal Cussagl. Per incler bain la structura da la L. P. nu sarò que forsa da memma da manzuner auncha in particuler ils affers pü impurtants chi sun exclusivamaing reservos al Cussagl, per ils quèls sia posiziun privilegiada nu s'exprima dimena unicamaing suot fuorma d'ün dret da veto da sieus commembers cunter üna decisiun da l'Assemblea.

a) Il C u s s a g l decida sur da l'exclusiun d'ün commember da la L. P. (art. 16, par. 4). Üna têla decisiun stu gnir piglieda unanimamaing. In quist cas però la vusch dal commember interesse nun quinta, schabain ch'el vain invido — ch'el saja commember dal Cussagl u na — da piglier part a la delibraziun (art. 4, part. 5).

b) Il C u s s a g l ais competent per l'elavuraziun d'ün schema da discharmamaint generel (art. 8). El survaglia stessamaing l'execuziun da quellas stipulaziuns impostas a las pussaunzas vandschidas illa guerra mundiela areguard lur forzas terrestras, maritimas ed aeronauticas, q. v. d. las

disposiziuns relativas cuntgnidas aint ils trattos da pêsch (art. 1, par. 2 ed art. 9.).

c) Scha l'integrited territoriela d'ün commember vain violeda, u scha vain intandschieu in sia independenza politica actuela (art. 10), sch'üna guerra innatscha da rumper our (art. 11, par. 1) u sch'üna tela ais fingio ruott'our (art. 16, par. 2), schi il C u s s a g l intervain e piglia quellas imsüras, chi al peran indichedas suainter las cundiziuns verdschentas.

d) Sch'ün Stedi arfusa dad executar üna sentenzcha giudiziaria u arbitrêla pronunzcheda cunter el, il C u s s a g l propuona las imsüras destinedas ad impuoner l'execuziun da la sentenzcha (art. 13, par. 4).

e) Scu cha que Als ais cuntshaint, haun ils pachs da pêsch privo la Germania da tuot sias possessiuns vidvart il mer (art. 119 dal Tratto da Versailles) ed istessamaing distacho da la Tüchia üna part da sieus territoris da pü bod (art. 132 da Tratto da Sèvres; art. 16 dal Tratto da Lausanne). Tuots quists pajais vegnan uossa administros da la L. P. Almain ho que nom uscheja. In realted sun ellas suot l'administraziun da la Granda Bretagna, da l'Australia, da l'Uniun Südafricauna, da la Nouva Zeelanda, da la Frauntscha e dal Giapun. Quists Stedis uschedits mandataris stögljan però minch'an suottametter ün rendaquint da lur administraziun al C u s s a g l da la L. P. (art. 22, par. 7 e 9).

Eguelmaing as reserva il C u s s a g l il dret d'examiner l'organisaziun costituziunela dal mandat, q. v. d. l'imsüra d'autorited, da controlla e d'administraziun cha mincha Stedi mandataris fo quint da s'attribuir a se stess in rapport al territori suottamiss a sieu mandat (art. 22, par. 8).

f) Il C u s s a g l po transferir la tschanteda da la L. P. in ün oter lö cu Ginevra.

g) Il Secretari Generel ho da suottapuoner a l'apruvaint dal C u s s a g l la nominaziun da tuot ils funcziunaris da la L. P.

8.

Il prossem organ ch' eau avess da discuter füss la Cuort permanenta da Güstia internaziunela chi ho sia tschanteda al Haag. Il temp limito chi sto a mia disposiziun am impuona però üna têla restricziun da la matiergia ch' eau stögl Als giavüscher da 'm permetter da lascher davent hoz quist chapitel important. Quistà Cuort permanenta ais in pü, mêlgro cha sieu budget vain statuieu da L. P., uschigliö ün' organisaziun autonoma, usche cha que ais güstificho da la scharter d' üna discussiun chi riguarda il Trastüt da L. P. Be üna chosa vuless eau dir:

Ditta Cuort da giurisdicziun as ho cungüsto tres sia operusited da fin uossa la stima la plü ota. Sieus prüms presidents füttan: *Bernhard Loder* (Olanda), *Max Huber* (Svizzra), *Dionizo Anzilotti* (Italia), il president actuel ais il barun *Mineitciro Adatci* (Giapun), il secretari generel *Ake Hammarskjöld* (Svezia).

Que cha d' he dit da la Cuort permanenta da giurisdicziun internaziunela vela — mutatis mutandis — eir per l' Uffizi internaziunel da la Lavur chi ais ill' istess' imsüra autonom e chi sto suot la direcziun dad *Albert Thomas* (Frauntscha), cun *Harold Butler* (Ingilterra) scu directur suppleant.

9.

Uscheja vegn eau a discuorrer in tschinchevel lö davart il Secretariat. A la testa da quist ultim sto ün Inglais, il secretari generel *Sir Eric Drummond*, cul Franzes Josef *Avenol* scu vicesecretari generel e cun trais subsecretaris generels, ils Tudasch *Dufour-Féronce*, il Giapunais *Yotaro Sigimura* e'l Taliaun *Marquis Paulucci di Calboli-Barone*. Las secziuns las pü impurtantas dal Secretariat da la L. P. sun: La secziun politica, la secziun economica, la secziun da las finanzas, la secziun per minuriteds (scu eir per Danzig e pel territori da la Saar), la secziun dals mandats, la secziun dal discharmamaint, la secziun da l' higiena, la secziun dals problems sociels (opium, sclavitüt, traffic da duonnas ed infaunts), la secziun da cooperaziun intellectuela, la secziun giuridica e la secziun da la pressa.

Els vezzan cha l'activited da la L. P. ais fich varieda. Il Secretariat as compuona da circa 500 funcziunaris ed impiegos, ed a sia onur saja dit ch'el ho aint ils bgers cas cundüt a fin in maniera exemplera ils problems chi'l fütan assignos. Perche schabain cha la responsabilted da tuottas decisiuns gescha i'ls mauns dal Cussagl u da l'Assemblea u d'amenduos, schi vegnan ünguottadamain ils stüdis technics preparatoris squasi adüna fats dal Secretariat, e scha, per citer be duos exaimpels, la reconstrucziun finanziaria da l'Austria e quella da l'Ungiaria sun bain gratagedas, schi ais la cuschinzchusa preparaziun fatta dal Secretariat in granda part responsabla per quist success.

Que po esser cha que s'explicha in part tres il fat cha la püpart dals funcziunaris, specielmaing da quels chi fütan numnos i'ls prüms ans, fütan tschernieus pü u main independentamaing da lur naziunalited. Perque haun els chatto pü leiv da's alver sü dal nivel da la naziunalited a quel pü elevo da l'umanited, e da's sentir scu servituors, na dad ün Stedi particuler, dimpersè da quella corporaziun da Stedis chi ais persunificheda illa L. P. Melavita as prepara üna müdeda in quist regard u l'ais in part fingio accumulida. Aint illa cumischiun finanziaria as alvettan zieva maun vuschs pretendand cha'l persunel da la L. P. stuess esser cumpost in tël möd, cha mincha gruppa naziunela da funcziunaris correspuonda in sia forza proporziunelmaing a la chargia finanziaria, culla quela mincha singul Stedi contribescha a las spaisas da la L. P. Il resultat füt cha'ls guvierns as mettettan a propuoner candidats per l'occupaziun da plazzas dvantedas vacantas u plazzas creedas da nouv. E siand cha fich suvenz ils guvierns persunificheschan partieus politics, il prieveil exista, cha'l spiert da partieu cumainza a's ruzgigliêr aint i'ls uffizis da la L. P. Scha funcziunaris numnôs in quaist möd as saintan ublios invers ils guvierns (u perfin invers ils partieus — que chi ais auncha pês), sch'els as saintan tentos da servir püchöntsches als interess da lur guviern u da lur partieu cu als interess da la pü vasta communited da la L. P., schi ais que umaun ed inclegiantaivel. Que sistem am pera fundamentelmaing man-

gluoss. Uffizis publics nu stuessan gnir cuschidrôs scu ün provedimaint per cumpatriots u perfin per partischauns. Per mincha post la preferenza stuess esser deda al candidat chi's adapta il meglder, independentamaing da sia nazionalited u da sia aderenza ad ün partieu. Que pera eir meskin e miserabel d'accepter ün uffizi scu provedimaint. E que nun ais neir da spatter cha persunas chi aintran i'la L.P. cun üna têla concepziun u cun têls mezs, sajan pene-tros da que spiert chi fo da bsögn per mner ad üna buna fin ils problems mundiels chi's preschaintan allò. Que po esser cha quist'innatscha parschenda in part eir da que ch'alchüns posts, traunter quels ils pü ots surtuot, sun fich bain remuneros. Que ais fich pussibel cha in cas similis il guadagn exercitescha süls postulants üna pü granda attracziun cu l'entusiassem per ils problems da schnudêr, cu l'amur per la responsabilitèd da la lavur. Ma scha la munaida as masda cun l'amur, schi nu and resulta üna matrimoni armonius, taunt poch traunter la L.P. e'ls funcziunaris dal Secretariat scu traunter hom e duonna. Speraina dimena, cha nossa barcha navigia, sainza piglier memma grand dan, zievavi que spelm.

Razs da glüsch.

10.

Cun que d'heja descrit in cuorts plets ils singuls organs principêls da la L.P. e lur operusited. Co e lo s'ho eir già preschanto l'ocasiun da render attent sün glüsch e sumbriva, mo am resta l'incumbenza pü impurtanta da musser glüsch e sumbriva illa L.P. cuschidreda in sia totalited, scu ün chüerp vivaint, d'examiner il spiert chi dominescha que chüerp.

Bgers s'almaintan cha la L.P. saja naschida our da la guerra; els s'impaisan cha, sch'ella füss steda indschigneda e creeda in temps da pêsch, schi alura ch'ell'avess pudieu river a bgerum pü granda perfecziun. Que ais forsa vaira. Mo sfortünedamaing in temps da prosperited materiêla ils umauns schmaunchan memma leiv da volver lur impissamaints invers chosas d'üna purteda pü generela, pü ideela.

Ed uscheja haun passo ils tschientiners, ils millennis, sainza cha l'umanited hegia creo ün organissem internaziunel, *sur-*naziunel, chi avess pudieu faciliter ils contacts culturels e materiels traunter ils pövels, ed eviter quella terribla catastrofa da la guerra mundiela.

Uossa però l'organissem ais creo, el porta sainz' üngün dubi ils stizzis da sia naschentscha sanguinusa, ma têt ch' el ais, preschainta 'l tuottüna sieus avantags, e melgro da sieus imperfecziuns actuelas, stuainsa ans flissager d' and fer bun adöver, taunt cha que gescha in nossas forzas, per il bön da l'umanited, per liberer ils pövels da las döglias chi non peran da vulair piglier fin.

11.

Que chi am pera il pü grand avantag, ais cha uossa ils *cuntacts persunels* traunter homens da Stedi sun d'vantos üna chosa ordinaria, üna chosa d'imminchadi. Aunz cu gnir a Zuoz per piglier part a quaista festa ladina, passet eau duos eivnas a la Conferenza consultativa finanziaria chi 's chatta in sessiun güst uossa a Basel; e sch' eau nu poss avoir il plaschair da piglier part a la tschaina ed al sot cun ils quêls nossa festa d' hoz stu glivrer quaista saira, schi ais que per il motiv cha la damaun da lündeschdi am stögl dar- chò rechatte a la Bauncha da pajamaints internaziunels a Basel. Uossa quellas delibraziuns financiaras da character internaziunel sun plainas d'amussamaints, na be dad ün püt da vista technic, ma eir dad ün püt da vista psicologic. Sgür cha las opiniuns e las teorias, e pustüt ils interess sun opposts e nun as laschan concilier leivamaing, e tuottüna regna in quella conferenza il sincer giavüsche da vschan- daivla incletta.

Els haun sgür constatô qualchosa d' simil illa vita politica communêla, chantunêla u federela. Düraunt las elecziuns: aspers cumbats, absainza totêla da tuotta simpatia per il püt da vista dal partieu oppost, da l'adversari, da l'inimih. Mo üna vouta passedas las elecziuns, schi s' chat- tan ils elets intuorn l'istessa maisa, avaut ils istess pro- blems, cun la medemmas difficulteds da vainscher, e mera,

l'impussibel as realisescha, els as faun reciprocas concessiuns, els as flissagian da s'incler l'ün l'oter, els uneschan lur forzas per effectuer il bainesser da la vschinauncha, da la cited, dal Chantun, da la Confederaziun. Uschè dvainta que eir culs contacts internaziunels, e que cha d'he pudieu observer düraunt las duos eivnas passedas illa Conferenza da Basel, l'he observo bgeras voutas illas delibraziuns dal Cussagl, da l'Assemblea u da las differentas Cümischius da quaist'ultima. Perfin la regla d'unanimitè chi po avair consequenzas dischastrusas, eau l'he visa a fer müravaglias. Già cha üna suletta vusch cuntraria bastaiva per sdrür la validited d'üna decisiun, schi stuaiva ün as sfurzer dad incler il püt da vista da la minorited — saja 'la cumposta eir d'üna suletta vusch —, da far concessiuns, da druver mezs da persuasiun, e na da violenza. E quecò ais sainza dubi il spiert chi fo bsögn. Scha'ls dudesch ans d'existenza da la L. P. nun haun bastieu per vainscher *tuottas* difficulteds, schi nun 's sto as desaparêr, dudesch ans sun be ün cuort mumaint illa vita da l'umanited.

Eau craj dimena cha quels cuntacts persunels chi as stabilleschan uossa cun taunta frequainza per mez da la L. P., constitueschan üna da las grandas forzas da quaist organissem. Uossa sun têlas relaziuns sistematisedas, uossa exista per ellas üna costituziun scritta, üna procedura fixa, cun reglas in generel bunas e na memma rigidas. Eau d'he taunta fè illa forza virtüdaivla da têls cuntacts cha craj, cha, scha in 1923 la Germania füss già steda commember da la L. P., schi ch'alura l'occupaziun da la Ruhr non avess mê gieu lö.

12.

Inua sun uossa oters razz da glüsch da scuvrir illa L. P.?

Prüma, illa publicited da sias delibraziuns (art. 11 dal Reglamaint da procedura da l'Assemblea). Effectivamaing sun las sessiuns da l'Assemblea fin uossa adüna stedas accessiblas al public; e scha'l Cussagl, avaunt il quèl vegnan da temp in temp chosas fich delicatas, spinusas, greivas, chosas inua cha l'amur propria, il sentimaint naziunèl d'ün Pövel paun leivamaing gnir sparmalos, ho qual-

gedas tgnieu delibrasiun secretas, schi s'ho la sessiun tuottüna in mincha cas terminada cun üna seduta publica, inua cha 'ls partieus haun pudieu expuoner lur püt da vista individuel, aunz cu cha 'l President communicescha la soluziun realiseda ed accepteda da tuots.

Tscherts *grands* problems nun haun, que ais vaira, chatto üna soluziun, ma bgers chi apparechan uossa *pitschens*, precisamaing pervia ch'els sun stos resolts paschailamaing tres la L.P., avessan pudieu esser grands, prievlus, terribels. La questiun dal possess da las islas Aaland, traunter la Svezia e la Finlandia, il mordraretsh d'ün colonel italiaun, commember d'üna cumischiun internaziunela — senza ch'ün hegia pudieu scuvrir l'aschaschin —, il subseguint bombardamaint da Korfu, greivs problems areguard la Ota Silesia, Danzig, la Saar, questiuns da protecziun da minoriteds e questiuns da violaziun — effectiva u supposta — da tschertas ubliaschuns internaziunelas — tuot quists affers e bgers oters avessan, in otras circumstanzas, pudieu mner a conflicts armos, mo grazcha a l'intervenziun da la L.P. sun els stos resolts cun mezs da persuasiun e da pêsch.

Sumbrivas.

13.

Alura nu do que üngüna sumbriva illa L.P.? Melavita schi. —

La pü granda sumbriva vez eau illa distincziun chi vain fatta traunter vandscheders e vandschieus, traunter agnels e lufs. Admettaina cha la Germania e l'Austria, scu cha que vain pretais ill'artichel 231 dal Tratto da Versailles, sajan propi sulettas responsablas per la guerra mundiela; que ampera cha quels chi artegnan que, stöglian tuottüna admetter cha 'ls vaira responsabels nu paun esser ils *pövels*, dimpersè cha 'ls vaira responsabels sun ils *guberns* pü u main autocraticals dal 1914. E tuottüna stipulescha l'art. 1 dal Trastüt da la L.P. tuot otras condiziuns d'admissiun per las Pussaunzas vandschidas cu per quellas vandschedras. Telas distincziuns cuferman ils errors istorics commiss uschigliö n' ils trattos da Pesch. Traunter ils *pövels* sun ils üns ils

lufs, ils oters ils agnels, ils lufs sun uossa squasi completa-
maing discharmos, ils agnels percunter conservan arma-
mains chi ultrapassan in püss cas quels d'aunz la guerra.

Il par. 2 da l'art. prüm dal Trastüt stipulescha perfin,
cha 'ls lufs discharmos, aunz cu gnir admiss scu commem-
bers da la L. P., stöglian il prüm «der garantias effectivas da
lur sincera intenziun da salver ubliaschuns internaziunelas».
La Germania, ed aunz cu ella l'Austria, la Bulgaria e l'Un-
giaria, sun però entredas sainza ch'üngün nun hegia gieu
il curaschi d'insister sü l'applicaziun da tel provedimaint.
Ma tuottüna — ils plets citos staun adüna lo, dand par-
dütta da la surbantüm istorica dals autuors dals Trattôs, e
sfigürand il Trastüt da la L. P. Nun as chatterò mê üna
Delegaziun per propuoner da 'ls eliminer tres ün amenda-
maint?

Il C o n g r e s s d a V i e n n a , dal 1815, nun avaiva com-
miss ils istess erruors. Quella vouta nu pudaiva üngün du-
biter cha la Frauntscha eira responsabla per ils conflicts
sanguinus chi avaivan scharpo l'Europa düraunt 15 ans,
cha que eira Napoleun chi avaiva purto la speda e spans
il saung in squasi tuots pajais da nos vegl continent. E tuot-
tüna nu füt la Frauntscha quella vouta tratteda scu 'l luf
traunter ils agnels. Al cuntrari. Il Congress da Vienna la
restabilit in sieus cufins d'aunz la revoluziun; ella nun
avaiva da surrender oter cu sias rezaintas cunquistas; ün-
güna da sias provinzas veglias nu la füt rubeda, üngün'in-
demnited da guerra nu la füt imposta; üngünas reparaziuns
nun avaiva 'la da pajer, üngüna confessiun da culpabiled
nu la füt extüerta. Neir füt la Frauntscha dischar-
meda; ün as cuntantaiva, scu imsüra da securited, da creer
intuorn ella ün mezt-schierchel da Stedis bastauntamaing
pussaunts per pudair resister ad eventuels nouvs attentats
cunter la pesch: la Belgica e l'Ollanda fütan reunidas
per furmer il Reginam dals Pajais-Bass; la Renania füt in-
curpureda a la Prussia e 'l Palatinat a la Baviera, per fer da
quaists grands Stedis sgüers guardiauns dals cufins occi-
dentels da la Germania ed afin da faciliter a la Svizzra ed al
Piemont la guardgia da las Alps, füt la neutralited da la prü-

ma cufermeda e'l seguond agrandieu tres l'argütta da Genova. In pü eira la Frauntscha — a la differenza da que chi succedit cu la Germania a Paris — uffizhelmaing rapreschanteda a las delibraziuns da Vienna e na be invideda, a la fin da las tractativas, a trametter plenipotenziaris per suottascriber ün pach «dicto» dals vandscheders. Sieu rapreschantant eira quella vouta ün hom da grandischems talents diplomatics, da granda forza da persvasiun, ün hom chi sainza esser sustgnieu da «Quatordesch Puonchs» d' ün President *Wilson* — savet fich bain na be defender ils interess da sieu propi pajais, ma eir as fer il champiun dal dret in generel ed uscheja guadagner, cunter las pretaisas dals vandscheders, las simpatias da las pitschnas Naziuns¹.

E tuot quecò d'vantet a Vienna mëlgrò dal fat fich agravant cha — intaunt cha 'l Congress as chattaiva auncha in sessiun — Napoleun, turnand dad Elba, tentet nouvamaing da cupicher il muond in sguardins sanguinus.

14.

Quaunt differents sun ils *Trattos da Pesch* dal 1920! Sgür ch' els haun remedgio a bgers tüerts dal passo, traunter ils quèls ils pü grands eiran forsa la spartiziun da la Pologna e l'incorporaziun sfurzeda dal Grandüchedi da Finlandia e da las provinzas uschedittas Balticas² i 'l Imperi Russ. Mo els haun lascho subsister oters tüerts (scu la divisiun da l'Ukraina e da la Macedonia), e pustüt els haun creò novs tüerts, tüerts traunter ils quels ün sulet ans interessa quaista saira, pervia ch' el as chatta cussagro tres il Trastüt da la L. P., e que ais cha 'l Pövel Germanais, eir zieva la fùgia dal Kaiser, eir zieva la cupicha da l'Imperi, eir zieva l'installaziun d' ün guviern responsabel al Parlamaint, eir zieva stabilida la Republica, füt adüna tratto scu responsabel da la Guerra mundiela, scu l'unic luf (insembel cun sieus allios) traunter ils agnels.

¹ Tuottüna nu fet neir Talleyrand ünguotta in favur da la reconstituziun da la Pologna.

² Uossa las Republicas d'Estonia, da Latvia e da Lituania, tuottas commembers da la L. P.

Scha la Conferenza dal Discharmamaint, chi sto pross-
 mamaing as raduner a Ginevra, nu reuschescha da glimêr
 almain ün dals aspects da quista differenza uossa stabilida,
 sch' ella nu corrigia in que regard l'errur istoric commiss
 dals trattos da Pesch e sancziuno tres il Trastüt da la L. P.,
 alura as sentiron ils amihs da la L. P. profuondamaing disch-
 illusiunos.

15.

Ün oter puonch flaivel, già manziuno, sun las lacunas chi
 existan i'l sistem d' a g ü s t a m a i n t d a c o n f l i c t s i n -
 ternaziunels. Scha 'l conflict parschenda d' üna questiu, la
 quêla, suainter las normas uossa in vigur dal dret interna-
 ziuvel, appartegna a la competenza esclusiva d' ün sulet
 dals Stedis interessos (art. 15, par. 8), schi s' abstegna il
 Cussagl da tuotta tentativa d' agüstamaint. E scha 'l Cus-
 sagl nu reuschescha, per oters conflicts, da piglier üna de-
 cisiun unanima, schi darchò as reservan ils litigiants «il dret
 da proceder a que chi als pera ad els, güst ed equitabel»
 (art. 15, par. 7) — que chi significha ch' els paun recuorrer
 ad üna guerra, üna guerra cha la L. P. arcugnoscha scu
 legitima.

Cun que vögl eau glivrer per hoz, sainza avair natürel-
 maing brich exhaust il tema. Que am pera nüzzaivel, indis-
 pensabel, da na clugir ils ögls davaunt las imperfecziuns da
 la L. P. e da sieu Trastüt, ma güst uschè important ais que
 da na ils clugir davaunt que ch' ella cumporta da bun, da-
 vaunt las sprauzas legitimas.

E scha que m' ais gratagio — saja que aunch' uschè mo-
 destamaing — a 'Ls fer vair cun ögls avierts e cun sen critic
 que cha 'l Trastüt da la L. P. ho da nousch e pustüt que
 ch' el ho da bun, schi nun he eau tschantscho per ünguotta.

